

Tõllu talu Audlas. J. Miku foto 1959.

nagu isagi. Anseküla õpetaja Peeter Süda kirjutanud Tõllust raamatu, tema tegevusele seisnud vastu saksa pastor.

EKRK I 27, 27 < Kingissepa raj., Kaarma k/n., Kirsatsi k. — M. Soll < Anni talu peremees (1959).

155.

Audlas Tõllu pere. Vanad rahvas rääkisid, et Tõll seal saunas käind.

ERA II 298, 427 (2) < Põide, Laimjala v., Pahavalla k. — R. Viidalepp < Ivan Rüütel, 67 a. (1938).

KAPSASTE TOOMINE

156.

[Kapsaste toomine Ruhnust]

A.

Liivi muistendid Suurest Tõllust

Saaremaal olnud selline mees: kui ta tahtnud kapsaid süüa, siis ta pannud Saaremaal katla tulele ja läind jala Ruhnule neid kapsaid tooma, ja selle mehe nimi olnud Tõll. Siis ta läind Abruka vahele. Sää! kalurid püüdnud kalu ja tema läind jalu nende võrkude sisse ning tahtnud siis keerda ühe paadi ümber. Kuid siis ta võtnud need mehed kummagisse kainlasse ja viind randa. Ja siis ta keetnud neid kapsaid. Siis ta läind Koltza metsa magama ja magand kümme päeva — sää! on praegugi veel näha selline kraav, kus ta magand sees. Siis ta tõusnud üles ja läind Kihelkonna kiriku juurde (see on see Saaremaa esimene pühakoda) ja toetand oma selja vastu müüri — ning see müür pigistund kõveraks, nagu veel praegugi näha. Siis ta tulnud Linna ja sää! ta läind Linnapää juurde

ning litsund oma selja Linnapää nurga vastu ja pigistand sellegi nurga kõveraks. See Töll olnud selline mees, et keegi pole suutnud teda võita.

E 59665 < Tartu — O. Loorits (1927).

Kapsaste toomise kohta Ruhnust vt. ka muist. 87, 147, 150; Tõllu käe jäljed kiriku seinal, muist. 127 C, 129 C, 130, 150, 162 B; Tõllu magamisasemed, muist. 93—97.

Töll läheb Ruhnust kapsaid tooma. H. Valtmanni
illustratsioon 1940.

B.

Sür Teļ lekš randast Sārōl. Randast ta lekš Rūnō. Rūnōs tämmõn voļ
nāt'ōd tara. Ta um vīnd eņtš naizōn nāt'id'i Sārōl.

Sikrōg 1949, 8. juulil < Tilist Ann.

P. Ariste liivi tekstide kogu.

[TÖLGE.]

Suur Töll läks [liivlaste] rannast Säärele [Sörves]. Rannast ta läks Ruhnu. Ruhnus tal oli kapsaaed. Ta on viinud enese naisele kapsaid Säärele.

C.

(Kui Töll tahab süüa kapsaid, toob ta need oma kapsaaiast Ruhnust.)

J. W. L. Luce, Wahrheit und Muthmassung, lk. 40—43.
Vt. muist. 167 B.

D.

Suur Töll — kapsavaras

[— — —]

Kohaliku muistendi järele olnud Suure Tõllu kapsaaed Ruhnu saarel, ruhnulaste omadega kõrvuti. Töll armastanud kapsaid mehemoodi süüa, nii et tema kapsaaed varsti lagedaks sai. Siis käis ta ruhnulaste aias vargil.

Kord sammunud vägimees, nagu ikka, merest läbi ja hiilinud ruhnulaste kapsaaeda. Ruhnulased märganud varast parajal ajal, võtnud püssi ja põletanud Tõllule ühe kärtsu vastu vahtimist. Kuid haavlid ei teinud vägimehele vähematki. Töll tulnud kapsa-seljatäiega rahulikult koju, endamisi naljatades:

«Sülitavad otse näkku.»

Ruhnu mehed meisterdanud vägevama püssi — kuulipüssi. Varsti tulnud Töll jälle vargile. Nüüd andsid ruhnulased vargale paugu uuest kuulipüssist. Kuul tabanud vägevat meest põlvest. Sellest ehmunud ta nii tugevasti, et hüpanud Ruhnust Abruka saarele, sealjuures astunud jalaga teel ees vedelevale suurele kivile, mille tagajärjel kivi kinga kuju omandanud. Sellest kivi nimetuski.

Kivi asub Abruka tulitorni läheduses. Ta naabriks on Tõllu adra vanas — ka üks kivine tähis Saaremaa vägimehest.

VM 26. VIII 1928, nr. 197, lk. 9.

Vrd. Tõllu jälgedega kivid, muist. 73, 74, 75; ka muist. 90.

157.

[Kapsaste toomine Saaremaalt]

Tõllus olli Saaremaal ja Leiger olli Hiiumaal... Tõllus olli ikke Hiiumaal. Tõllus hakan leent keetma. Saaremaalt käin siis kaapsaid toomas. Viiesüllane palk oln kepiks.

ERA II 1, 535 (24) < Pühalepa, Suuremõisa v., Kuri k. < Kärkla — P. Ariste < Liisu Poola, 70 a. (1928).

Kapsaste toomisest Saaremaalt vt. veel muist. 139 E, 106 D; Leiger, muist. 19 C; Hiidude suurus ja jõud, muist. 139.

158.

[Kapsaste toomine Hiiumaalt]

A.

Tõllus keetnud Saaremaal kapsarokka. Hiiumaalt tulnud kaapsaid viima. Seni kui rokk hakand keema — alles vahtu löönd — viind Tõllus Hiüst kaapsad koju. Soela väinast tulnud läbi.

ERA II 1, 556 (19) < Pühalepa, Suuremõisa v., Kuri k. — P. Ariste < Juhan Nurk, 80 a. (1928).

Kapsaste toomisest Hiiumaalt vt. ka muist. 6 A, 12 B, 31, 35, 70, 106 C, 139 D, 148; Leiger, muist. 19 C—G.

B.

Omavalgust riagiti ju Tõllust palju. Vanad inimesed neid. Tõll elas ju Saaremaal. Saaremaal on ju Tõlluste küla ja Tõllu mägi — Tõllu hauaküngas. Ta oli üks kogukamatest meestest. Soela väinast käis läbi kaapsaid toomas.

KKI 27, 207/9 (2) < Muhu, Rinsi k. — A. Schmuul < Ivan Peegel, sünd. 1898. a. (1959).

C.

Vana Tõll

Paluküla on Kärkla lähedal. Et Vana Tõll oli käin seal kaapsud toomas.

KKI 27, 9 (14) < Hiiumaa, Suuremõisa — R. Viidalepp < August Daum, 68 a. (1954).

D.

Vana Tõll oli supikatla tulele pannud, läind Hiiust kapstid tooma, seni supikatel oli aurand. Kolmesüallane palk olnd mehel käes.

RKM II 73, 83 (4) < Kingissepa raj., Kihelkonna k/n., Kurevere k. — E. Veskihaar < Kõrtsi Aleksander, 82 a. (1958).

E.

Ükskord pannud supikatla tulele, läind Hiiumaalt kaapsud tooma, suur seitsmesüallane palk olnd kepiks käes. Toond kaapsud ää, teind kaapsusupi valmis.

KKI MT 83 < Jaani, Suur-Pahila k. — M. Must < T. Kärner (1950).

F.

Suur Tõll oli Hiiumaalt kapstid käind toomas. Oli jala läind.

RKM II 73, 70 (8) < Kingissepa raj., Kihelkonna k/n., Kurevere k. — E. Veskihaar < Peeter Valdmets, 73 a. (1958).

G.

Suure Tõllu naine olnd ka üsna suur tubli inimene, Piret oli nimi. Tõll ütend:

«Piret, hakka sa suppi keetma, ma lähen ise Hiiust kaapsaid tooma!»
Ta kaapsaid olnd Hiius.

Piret hakkand suppi keetma. Vana töi kaapsaid. Seal olnd hirmus suur katel, Piret oli hirmus aeg sinna vett kannud. Ühekorra Suur Tõll toond kaapsaid. Terve härg läind katla sisse ära.

Seda rääkis moole mo õemees, ta on Kärkla kantis eland, ta on seal kuulnud.

RKM II 74, 125 (17) < Kingissepa raj., Kihelkonna k/n., Kuremetsa k. < Oda-lätsi k. — R. Põldmäe < Marie Riis, 73 a. (1958).

[Kapsaste toomine Leigrilt]

A.

Tohri nina ligidal Leigri laid, seal eland Leiger ja Tiiu, nende maja varemed veel praegu alles. Nendel olnd maad ja kapsaid kasvatand. Tõllus keis ju nende kääst kapsaid toomas. Nendel oli seal oma lauster ka.

ERA II 189, 95 (121) < Emmaste khk. ja v., Pärna k. — E. Ennist < Liisu Maandi, sünd. 1864. a. (1938).

Kapsaste toomisest Leigrilt vt. ka muist. 139 B, Leiger, muist. 19 C—G.

B.

Inimesed rääkisid vanasti Tõllusest, kis eland Saaremaal ja keind siin oma sugulase Leigeri juures saunas ning kapsaid toomas. Olnd kangesti suur ja tugev mees. Mine tea, kas see õige on või mudu tühi luule.

ERA II 188, 387 (123) < Käina khk. ja v., Jausa k. — E. Ennist < Liisu Jaakson, sünd. 1854. a. (1938).

Vt. ka: Saunaskäimine, muist. 154, 155; Tõllu suurus, muist. 139.

C.

Leig[e]rde nimi on niimoodi saand, et Suur Tõll elas Saaremaal ja ta vend elas Hiiumaal Leigrel. Ja siis oli jälle hea kaapsakasu ja Saaremaal ei kasvand kaapsast, siis Suur Tõll käis Hiiumaal, toond . . . venna käest kaapsid. Nii kui supp hakkas pinde lööma, selle ajas Suur Tõll tuli Saaremaalt, tuli Hiiumaale ja pani kaapsakoti selga, läks kodu kaapsusuppi keetma. Niimoodi on saand see nimi Leiger. Mina olen kuulnud. Mina ei tää.

(A(ga) kas sellest Leigrist veel mingid jutte on?)

Äi ma muud äi tea mitte midagit. (Missugune mees ta oli või?) See põle mitte nii suur mees ond kui jälle see Tõll ond. See oli ju väiksepoole. (Väiksem oli?) Jah, väiksepoole mees . . . —

KKI 30, 285 (12) < Hiiumaa raj., Reigi k/n. — L. Raudsep < August Härma, 66 a. (1959).

Vt. ka: Leigri suurus ja jõud, Leiger, muist. 12—15.

D.

Tõllus

Tõllus oli vägimees, Saaremaal või Virtsus, kus ta oli. Minu isa ja ema rääkisid temast.

Leiger ja Tõllus, üks old Saaremaal, teine Hiiumaal. Seitse versta old vahet läbi mere käia. Tõllus pand kodo supipaja keema ja läind Leigre käest Hiiumaalt kapsaid tooma. Viiesüllase palgi võtt kätte kepiks. Merevesi ulatand talle vasta kot'ta. Tuli tagasi, siis oli paras aeg kapsaid supi sisse panna.

Tõllus sõdind ikka, löönd teiste väge pal'lu maha. Keinas ehitud kirikud. Ta võtt tõllaratta ja visand kiriku poole. See joost üheksa versta Sõrve sääre kibi vasta, läind puruks. Pöiad pidid praegu seal olema mälestuseks.

Nüüd on neis kooliraamatutes ka Suur Tõll, nad teind Tõllusest Suur Tõll, aga ei Leigrest ole kuulda ühti.

Kui Tõllus ää suri, siis ütles rahvale, et kui ma ää suren, siis hüüdke mind üles, ma tulen teile appi. Lapsed kuuld neid sõnu, läind haua peale ja lauld seal:

«Tõllus, Tõllus, tõuse üles,
sõda Sõrve sääre juures!»

Tõllus tõst pea üles, vaadand, et see laste nali old ja läind hauda tagasi. Seal ta puhkab veel tänapäevani.

ERA II 27, 528/30 (27) < Nissi, Riisipere v., Harku k. — R. Põldmäe < Villem Simson, 71 a. (1930).

Trükitud väiksemate muutustega: O. Loorits, Vanarahva pärimusi, lk. 103—104.

Vt. Leigri kapsaste toomise kohta, Leiger, muist. 19 C; Kivi Käina kiriku pihta, muist. 6, Leiger, muist. 11, 16; Võitlus vaenlaste vastu, muist. 167—172; Tõllu äratamine, muist. 186.

E.

(Hiiumaal Emmaste Tohvri küla ligidal on saar, millel olnud Leigri kapsaaed.)

ERA II 9, 123/4 (1) < Emmaste khk. ja v., Tohvri k. — M. Meusi < Johan Tohver (1928).

Vt. Leiger, muist. 19 G.

160.

[Kapsaste toomine Sõrvest]

Suur Tõll pole siin kantis olnud, see oli Sõrves. Naine oli tal Hiiu Kõppus katla tulele pannud, see käind Sõrves kapsaid toomas.

RKM II 86, 328 (8) < Kingissepa raj., Metsküla k/n., Pammana k. — E. Liiv < Aleksander Pors, 68 a. (1959).

Kapsaste toomisest Kassarist vt. muist. 31.